

УДК 159.99(075.8)

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-3\(45\)-1091-1104](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-3(45)-1091-1104)

Герасімова Наталія Євгеніївна кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки і психології, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, бульвар Шевченка, 81 м. Черкаси, 18031, тел.: (095) 512-33-82, <https://orcid.org/0000-0001-5455-4891>

Герасімова Інна Володимирівна кандидат педагогічних наук, транзакційний аналітик, доцент, кафедри педагогіки і психології, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, бульвар Шевченка, 81 м. Черкаси, 18031, тел.: (095) 512-33-71, <https://orcid.org/0000-0003-3981-1428>

ВПЛИВ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ НА САМОАКТУАЛІЗАЦІЮ ЯК СКЛАДОВУ ЖИТТЄВОГО ПРОСТОРУ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА

Анотація. Опанування професійною діяльністю майбутніми фахівцями передбачає готовність застосування комунікативних умінь, які пов'язані з особистісними функціями вибору, рефлексією, смислоутворенням, організаційними та іншими функціями. Особливий інтерес викликає проблема комунікативної самооцінки у зв'язку з особистісною самоактуалізацією в життєвому просторі. Розвиток комунікативних можливостей особистості у суспільстві стає надзвичайно актуальною проблемою. Удосконалення наукових технологій призвело до зростання потреб суспільства в фахівцях, які могли б ставити і вирішувати завдання, які стосуються не лише сьогодення, а й майбутнього.

Для успішного формування комунікативних здібностей особистості потрібно, по-перше, вміння розуміти, обробляти та зрозуміло передавати інформацію іншим людям. По-друге, вміння особистості реагувати на емоційний стан, самопочуття та особливості поведінки співрозмовника. По-третє, вміння керувати процесом спілкування, щоб у разі конфліктних ситуацій врегулювати їх у мирний спосіб. Виходячи з вищесказаного, комунікативні здібності – це комплекс компетенцій чи вмінь, які необхідні для формування та розвитку особистості її самоактуалізації в життєвому просторі.

Комунікативні здібності можна охарактеризувати певними характеристиками, вивчивши специфіку яких можна діагностувати той чи інший рівень розвиненості комунікативних можливостей. Відповідно до полісистемної моделі самоактуалізації комунікативний феномен відображає сукупність

інструментально-стильових і мотиваційно-сміслових характеристик, які забезпечують сталість прагнень і готовність до самовираження особистості в різних сферах життєдіяльності в процесі онтогенезу.

Мотиваційно-сміслові характеристики дозволяють здійснювати відбір тих чи інших смислів предметних відносин та спонукань; глибину та точність когнітивних значень та їх роль у поведінці особистості (креативність-консервативність); вибір домінуючих спонукань, орієнтованих на інших людей (соціоцентричність) чи на себе (еґоцентричність); визначення пріоритетної зони застосування життєвого простору та ефективність самоактуалізації особистості відповідно до поставленої мети та передбачуваного результату у різних сферах життєдіяльності: предметнодіяльної, соціально-комунікативної чи суб'єктноособистісної.

Інструментально-стильові характеристики (динамічні, емоційні та регуляторні змінні) забезпечують регуляторно-енергетичну функцію самоактуалізації особистості в життєвому просторі. Одним із завдань навчально-виховного процесу, спрямованого на розвиток комунікативних умінь в процесі самоактуалізації особистості, є формування у студентів стійкого інтересу й потреби до систематичних занять з курсу психолого-педагогічних дисциплін. Формування комунікативних умінь, мотивів навчальної та професійної діяльності майбутніх фахівців в процесі професійної підготовки залежить від рівня психолого-педагогічних знань викладацького складу і, зокрема, розуміння структури професійної мотиваційно-цільової спрямованості особистості. Важливе завдання мотивації – формування у студентів стійкого інтересу та позитивного емоційного ставлення до навчального процесу.

Ключові слова: життєвий простір, комунікативні уміння, особистість, самоактуалізація

Gerasimova Natalia Eugenievna Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Scientific-and-Research Institute of Pedagogical Education, Social Work and Arts, Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy, 81 Shevchenko Boulevard, Cherkasy, 18031, tel.: (095) 512-3382, <https://orcid.org/0000-0001-5455-4891>

Gerasymova Inna Volodymyrivna Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Transactional Analyst, Scientific-and-Research Institute of Pedagogical Education, Social Work and Arts, Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy, 81 Shevchenko Boulevard, Cherkasy, 18031, tel.: (095) 512-3371, <https://orcid.org/0000-0003-3981-1428>

INFLUENCE OF COMMUNICATION SKILLS ON SELF-ACTUALIZATION AS A COMPONENT OF THE LIFE SPACE OF THE STUDENT'S PERSONALITY

Abstract. Mastery of professional activities by future specialists involves the readiness to use communication skills that are associated with personal functions of choice, reflection, meaning-making, organizational and other functions. Of particular interest is the problem of communicative self-esteem in connection with personal self-actualization in life space. The development of communicative abilities of an individual in society is becoming an extremely urgent problem. The improvement of scientific technologies led to an increase in society's needs for specialists who could set and solve tasks that concern not only the present, but also the future.

For the successful formation of a person's communicative abilities, one needs, first of all, the ability to understand, process and clearly convey information to other people. Secondly, the ability of the individual to respond to the emotional state, well-being and peculiarities of the interlocutor's behavior. Thirdly, the ability to manage the communication process in order to resolve conflict situations peacefully. Based on the above, communicative abilities are a set of competencies or skills that are necessary for the formation and development of a personality, its self-actualization in the life space.

Communicative abilities can be characterized by certain characteristics, after studying the specifics of which it is possible to diagnose one or another level of development of communicative abilities. According to the polysystem model of self-actualization, the communicative phenomenon reflects a set of instrumental-stylistic and motivational-semantic characteristics that ensure the stability of aspirations and readiness for self-expression of the individual in various spheres of life in the process of ontogenesis.

Motivational-semantic characteristics make it possible to select certain meanings of subject relationships and motivations; depth and accuracy of cognitive values and their role in personality behavior (creativity-conservatism); the choice of dominant motives, oriented towards other people (sociocentricity) or towards oneself (egocentricity); determination of the priority area of application of the living space and the effectiveness of the self-actualization of the individual in accordance with the set goal and expected result in various spheres of life: subject-active, social-communicative, or subject-personal.

Instrumental and stylistic characteristics (dynamic, emotional and regulatory variables) provide the regulatory and energetic function of self-actualization of the individual in the life space. One of the tasks of the educational process, aimed at the development of communication skills in the process of self-actualization of the

individual, is the formation of students' persistent interest and need for systematic classes in the course of psychological and pedagogical disciplines. The formation of communicative skills, motives for educational and professional activity of future specialists in the process of professional training depends on the level of psychological and pedagogical knowledge of the teaching staff and, in particular, the understanding of the structure of the professional motivational and goal orientation of the individual. An important task of motivation is the formation of students' sustained interest and positive emotional attitude to the educational process.

Keywords: living space, communication skills, personality, self-actualization.

Постановка проблеми. Комунікативні навички забезпечують повноцінний розвиток особистості, її самоактуалізацію та соціалізацію в її життєвому просторі: на перший план висувається здатність особистості самостійно знаходити рішення соціально та професійно значущих проблем, вступати в комунікації пізнавального, морального, професійного характеру.

Ці зв'язки можуть бути основою саморозвитку, способом подолання себе та засобом самоактуалізації. У процесі індивідуалізації людина пізнає життєвий простір і себе, поступово переходить від пізнання до самопізнання, від оцінки до самооцінки, від зовнішнього контролю до самоконтролю. Всі ці процеси, що вимагають від особистості активності дії та самоактуалізації, дають можливість їй процвітати в суспільстві, що постійно змінюється, і стати конкурентно здатною.

Філософський та психолого-педагогічний аналіз проблеми взаємозв'язку комунікативних умінь із самоактуалізацією особистості в життєвому просторі має, не тільки світоглядне та методологічне, а й практичне значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти досліджуваної проблеми розглядалися в працях провідних науковців: Л. Е. Орбан-Лембрик (соціальні проблеми спілкування); Г. С. Костюка (етапи й чинники формування комунікативних характеристик особистості); Л. М. Карамушки, С. Д. Максименка (комунікативні здібності як чинник успішної управлінської діяльності керівника); С. С. Макаренка, Л. О. Савенкової (специфіка комунікативних здібностей як професійно необхідних); В. А. Козакова, (підготовка викладача до професійного спілкування).

Метою статті є висвітлення результатів аналітичного огляду з'ясування проблеми взаємозв'язку комунікативних умінь із самоактуалізацією особистості в її життєвому просторі.

Виклад основного матеріалу. Самоактуалізація представляє собою внутрішню активність особистості, спрямовану на виявлення та вивчення власних ресурсних можливостей. Професійна самоактуалізація створює

готовність суб'єкта праці до самореалізації у межах конкретної професійної діяльності.

Самоактуалізація виражає здатність особистості оптимально використувати та активно перетворювати свої комунікативні ресурсні можливості у реальній діяльності, наголошуючи на зовнішніх та об'єктивних показниках ефективності даного процесу в життєвому просторі. Дослідження процесу формування комунікативних умінь майбутніх фахівців потребує визначення рівня їхньої сформованості. Критерії та рівні сформованості розвитку комунікативних умінь особистості у її життєвому просторі повинні комплексно відображати сформованість їх основних структурних компонентів: перцептивного, інтерактивного та комунікативного, проблеми взаємозв'язку комунікативних умінь із самоактуалізацією особистості. Важливість вивчення комунікативних умінь у процесі самоактуалізації зумовлена вагомим значенням цих характеристик у структурі особистості.

Розвиток комунікативних здібностей відбувається одночасно з розвитком мотивів вступу особистості у спілкування. У цій залежності в процесі самоактуалізації існує п'ять мотивів розвитку комунікативних здібностей:

- ситуаційно-проблемні: особистість розвиває комунікативні здібності внаслідок вирішення будь-якої певної ситуації чи проблеми;
- матеріальні: при реалізації цих здібностей особистість спрямована на сферу, яка пов'язана з отриманням матеріального прибутку, який є основною потребою;
- соціальні: спрямованість особистості полягає у сфері успішності соціальних взаємин, основною потребою є позитивна соціальна стабільність, самоактуалізація у життєвому просторі;
- професійні: основна потреба полягає у професійній самореалізації, тобто спрямованість особистості лежить у сфері успішності професійної діяльності, яку можна характеризувати наявністю далеких цілей;
- духовні: розвиток комунікативних здібностей відбувається у процесі особистісної самоактуалізації та самовдосконалення.

Уміння спілкуватися дозволяє особистості взаємодіяти з іншими людьми, адекватно інтерпретувати отримувану інформацію та правильно її передавати. Комунікативні здібності важливі як для самоактуалізації особистості, так і для психологічного задоволення. Формування комунікативних здібностей відбувається у процесі комунікативної діяльності. Структура комунікативних здібностей складається з наступних складових:

- інформаційно-комунікативна: полягає у можливості розпочати, підтримати і завершити розмову, привернути увагу співрозмовника, використовуючи вербальні і невербальні засоби спілкування;

- афективно-комунікативна: включає здатність визначення емоційного стану партнера і правильного реагування на нього, прояв поваги і чуйності до співрозмовника;

- регуляційно-комунікативна: характеризується здатністю надання допомоги партнеру у розмові та прийнятті допомоги від інших, вмінні вирішувати конфлікти, використовуючи адекватні методи.

Водночас, комунікативні здібності містять різноманітні компоненти:

- соціальну перцепцію, яка полягає у сприйнятті, розумінні та оцінці оточуючих її людей, груп, самих себе тощо;

- гностичні вміння та рефлексію, що пов'язані з усвідомленням інформації, її систематизацією та переносом;

- вольові якості;

- пізнавальні здібності – пов'язані з особливостями уваги, пам'яті та мислення;

- інтеракційні можливості, які полягають у можливості подачі себе та орієнтуванні на співрозмовника;

- сприйняття та розуміння різних знакових систем: вербальної та невербальної, пара- та екстралінгвістичної (інтонації, паузи), оптикокінестичної (жести, міміка, пантоміміка);

- уміння розуміти контекст та підтекст;

- уміння використовувати знакові системи на вирішення комунікативних завдань.

Комунікативні здібності вивчаються у досить широкому діапазоні. Узагальнивши дослідження, можна виділити стратегічні та тактичні здібності. Стратегічні здібності виражаються у можливості особистості зрозуміти комунікативну ситуацію, правильно в ній орієнтуватися і відповідно сформулювати певну стратегію поведінки. Тактичні можливості забезпечують участь особистості в комунікаціях.

У результаті аналізу нами виявлено основні чинники, що впливають на формування комунікативних умінь у студентів менеджерських спеціальностей:

- на макрорівні – тенденції суспільного розвитку (демократизація суспільства загалом і сучасної освіти зокрема);

- на мезорівні – організаційні (рівень урбанізації та розвитку інфраструктур, провідна фахова спрямованість вищого навчального закладу, спосіб організації фахової підготовки) та соціальні (фаховий рівень викладацького складу, соціальний статус студентів, гендерний склад студентських груп);

- на мікрорівні – ставлення студентів до ЗВО та процесу навчання, наявність індивідуального досвіду у галузі прийняття рішень та індивідуально-психологічні чинники.

В. Г. Ложкін вважає, що у майбутнього фахівця також потрібно формувати професійну спрямованість, яка полягає у:

- професійному спрямуванні студентів під час викладання суспільних та спеціальних дисциплін;
- здійсненні професійного відбору абітурієнтів;
- створенні на кафедрах, факультетах, інститутах шанобливого ставлення до праці за фахом [7].

Для забезпечення стійкого інтересу в студентів та потреби в удосконаленні професійних якостей необхідне формування комунікативних умінь, усвідомлення самоцінності й удосконалення потреби в професійній самореалізації. Тому, успішність формування особистісних і професійних якостей особистості залежить від системи мотивів, пов'язаних з самоактуалізацією студентів. Проблема впливу індивідуальних особливостей особистості майбутнього фахівця на ефективність його професійної підготовки є центральним питанням усієї системи професійної підготовки. Одним з часткових питань даної системи підготовки є проблема комунікативної підготовки майбутніх фахівців, та проблема впливу на неї індивідуальних комунікативних особливостей особистості. Науково обгрунтована система комунікативної підготовки фахівців, повинна опиратися на певну модель особистісно-комунікативних особливостей (якостей, властивостей, вмінь та навичок, здібностей тощо), які входять до складу комунікативних умінь та комунікативного потенціалу особистості, що є базовими компонентами індивідуальних комунікативних особливостей самоактуалізації особистості.

У результаті нашого дослідження визначено, що одним із параметрів, який впливає на рівень розвитку комунікативних умінь студента, є ступінь задоволеності навчанням. Привертає увагу загалом низький рівень задоволеності навчанням майбутніх фахівців. Така тенденція відображає високе психічне напруження студентів. Установлено, що лише 42% студентів переважно задоволені навчанням. Створені системи умов, які забезпечували б повний розвиток особистості студента та відповідали цілям, мотивам, потребам, мають охопити всі сфери життєвого простору майбутнього фахівця. Така система, з одного боку, формує в особистості мотив до саморозвитку, дає студентові необхідні знання, навички й уміння долати особистісні труднощі, що виникають у процесі розвитку, з іншого – створювати відповідні передумови для розвитку комунікативних умінь та професійних якостей у навчальній сфері.

Цікавим є факт взаємозв'язку рівня задоволеності навчанням від успішності. Чим вища успішність, тим вищий рівень задоволеності перебуванням у ЗВО. Результати свідчать проте, що приблизно однакова кількість студентів, які переважно задоволені, ніж незадоволені навчанням у

ЗВО (42%) навчаються на „відмінно” (48%). Така ж ситуація спостерігається щодо групи студентів, які переважно незадоволені, ніж задоволені навчанням (34%). Такі дані, на наш погляд, свідчать про те, що навіть якщо студент не дуже задоволений навчанням, він може зосередити на ньому свою увагу і досягти досить високих успіхів у навчанні. Для нас це має велике значення, бо ця група студентів піддається впливу та розвитку комунікативних умінь в процесі навчання. Варто зауважити, що незалежно від того, що основною сферою реалізації соціальних установок студентів є навчання, 31% студентів відзначили незадоволеність процесом підготовки та навчання у ЗВО [5].

Формуванню комунікативних умінь та інтересу до занять у ЗВО сприяє застосування таких основних прийомів:

- новизна і різноманітність методів організації роботи студентів на заняттях;
- визначення конкретних, доступних завдань навчання, які можна виконати вже до кінця заняття або навчального курсу;
- забезпечення точного й глибокого розуміння кожним студентом змісту й значення навчальної теми загалом, кожного її розділу та окремого навчального завдання;
- застосування методу змагань на етапі вдосконалення комунікативних професійних якостей;
- постійне спонукання студентів до самостійних занять у позанавчальний час, шляхом заохочення;
- регулярний контроль досягнень студентів у засвоєнні знань, формуванні комунікативних умінь і навичок, розвитку професійних якостей, самоактуалізації;
- широке використання наочних і технічних засобів навчання, обладнання та інвентар;
- стимулювання позитивних емоцій під час занять [1].

Творче середовище вимагає від студентів актуалізації не лише креативних здібностей, але й психічних процесів, рефлексії, регуляції власної діяльності, самосвідомості й самоаналізу, а це означає, що набувають свого розвитку феномени волі, діяльнісного підходу, критичного й проєктивного мислення, що розвивають здатність до самоідентифікації та самоактуалізації.

Комунікативна підготовка розглядається нами як процес, який проходить своє формування протягом певного часу. Отже, за цей проміжок часу на даний процес (комунікативну підготовку) здійснюються як позитивні впливи (такі, що сприяють його покращенню та вдосконаленню) так і негативні впливи (такі, що гальмують його формування, нівелюють попередні здобутки). Тому завдання оптимізації комунікативної підготовки майбутніх фахівців полягає в максимальному усуненні факторів негативної дії. Саме в

цьому бачиться важливий резерв підвищення ефективності комунікативної підготовки в процесі самоактуалізації.

Описуючи структуру комунікативних особливостей особистості слід зауважити, що її можна розділити на два блоки. Перший блок складають особливості, які характеризують особистість з внутрішньої сторони, сюди відносяться: мотивація спілкування, потреба у спілкуванні, комунікативні здібності, вміння та навички. Другий блок особливостей характеризує поведінкові способи реалізації цих особливостей в процесі спілкування. Тобто мова йде про зовнішню сторону втілення індивідуальних особливостей у комунікативній діяльності. Можна припустити, що система таких характеристик складатиме індивідуальний стиль участі особистості у спілкуванні, а включені сюди індивідуальні особливості, які безпосередньо відображають характер поведінки особистості у спілкуванні, є реалізацією глибинних особистісних утворень. Серед характеристик даного блоку доцільно виділити такі: особливості комунікабельності, самоактуалізація, міжособистісні відносини, які складаються в даному колі, стиль спілкування [6].

Сучасна психолого-педагогічна практика акцентує увагу на зростанні психологічних чинників у розвитку й становленні фахівця. Відомо, що та чи інша професійна діяльність піддається впливу особистісного компонента, який наповнює її індивідуальним забарвленням. Саме тому, професіоналізм діяльності і спілкування та вплив на них особливостей особистості на сьогоднішній день набуває першочергового значення в підготовці майбутніх фахівців.

На нашу думку, основним чинником, що впливає на формування комунікативних умінь у студентів, є спосіб організації навчального процесу.

Аналізуючи проблему вдосконалення підготовки у системі ЗВО, ми дійшли висновку, що програма психолого-педагогічної організації навчального процесу повинна складатися з кількох етапів, які має проходити студент для формування комунікативних умінь:

- формування знань теоретичного типу;
- розроблення імітаційних моделей, в яких відображається специфіка майбутньої професійної діяльності;
- включення до навчального процесу модельних дій (тренінги, ігри, тести;)
- залучення студентів до ситуацій реального прийняття управлінських рішень)
- забезпечення рефлексивного усвідомлення студентами набутих імпертенцій, тобто розуміння технологій використання методів прийняття рішень;
- формування індивідуального стилю у спілкуванні.

Розробка та залучення до навчального процесу імітаційних моделей, в яких відображається специфіка майбутньої професійної діяльності, є основним і дуже відповідальним кроком у процесі навчання управління. Під поняттям "імітаційні" моделі ми, насамперед, маємо на увазі ігри та тренінги, тобто активні методи навчання. Адже відомо, що найбільшу користь приносять ті методи, при яких студенти ідентифікують себе з навчальним матеріалом, спонукаються до самостійних та активних дій, переживають стан успіху тим самим мотивують свою поведінку [2,3].

Тренінг є досить специфічним методом навчання. Особливих успіхів у розробці тренінгових технологій досягли Л. М. Карамушка, В. С. Лозниця, М. Г. Ткалич. Його специфічність полягає в тому, що він призначається та спрямований на вирішення достатньо вузької, чітко визначеної мети, він також слугує для відпрацювання відповідних моделей управління в умовах безпосереднього рішення практичних завдань.

Аналіз наукової літератури з проблем використання групових форм психологічної роботи [5] дає підстави для висновку, що тренінгові форми взаємодії:

- 1) дають змогу моделювати систему соціальних взаємовідносин і взаємозв'язків;
- 2) полегшують процеси саморозкриття, пізнання та дослідження себе й інших;
- 3) допомагають отримати реакції інших учасників на свою поведінку;
- 4) дають можливість обмінюватися життєвим і професійним досвідом;
- 5) позитивно впливають на мотивацію особистості.

По відношенню до студента тренінг дає можливість:

- розвитку спеціальних професійних знань та навичок;
- передачі інформації, яка допоможе майбутньому фахівцю орієнтуватися в організації та її зовнішньому середовищі;
- удосконалення моделей міжособистісної взаємодії.

На підставі отриманих знань та вмінь відбувається процес рефлексії, тобто відображення студентом знань про свої можливості та можливі перетворення у предметному світі та самому собі.

На нашу думку, процедура рефлексії при формуванні у майбутніх фахівців комунікативних умінь має такий вигляд [4]:

- 1) студент виконує функції, що відводяться йому роллю при застосуванні активних методів навчання чи під час навчальної або виробничої практики;
- 2) при застосуванні тих чи інших методів прийняття рішень у студента виникають труднощі та неприйняття деяких із них та вмиле використання й сприйняття інших;

3) процедура рефлексії починається з виходу з діяльності в рефлексивну сферу;

4) на цьому етапі відбувається осмислення та аналіз методів формування комунікативних умінь, які краще підходять для його особистості;

5) після переосмислення відбувається установка певної норми комунікативних умінь та осмислене віднесення себе до певного стилю у спілкуванні;

б) рефлексія закінчується діяльністю, яка вже підпорядковується чітко визначеним стилем професійного спілкування в процесі самоактуалізації.

Найбільш перспективними формами підготовки фахівців у сучасних умовах, поряд із традиційними (тобто лекціями, семінарами тощо), є ті, що базуються на активних методах навчання. Активні методи навчання, які використовуються викладачем під час занять, сприяють формуванню у студента стійких стереотипів комунікативних умінь.

Серед активних методів навчання особлива роль відводиться діловим іграм, які допомагають ілюструвати, збагачувати теоретичний матеріал і більш ефективно закріплювати його розуміння в ході практичних дій студента. Ділові ігри, які проводяться викладачем під час занять, сприяють формуванню в нього стійких стереотипів виконання професійних функцій. Вони формують професійні риси фахівців, є своєрідним полігоном, на якому вони можуть відпрацьовувати професійні навички в умовах, наближених до реальних. Глибокий аналіз помилок, який проводиться при підведенні підсумків, знижує вірогідність їх повторення в реальній діяльності[8].

Роль системи освіти у формуванні комунікативних умінь серед тих, хто навчається, багатогранна. По-перше, комунікативні уміння постають однією з умов ефективної професійної реалізації майбутнього спеціаліста – випускника ЗВО. Засвоюючи зміст освіти й розвиваючись як особистість, студент часто стикається з необхідністю відстоювати власну точку зору, висловлювати оціночні судження, вступати в суперечки та дискусії, діалог з багатьма людьми, різними за рівнем і статусом, а це передбачає сформованість умінь йти на компроміс, враховувати інтереси оточуючих.

По-друге, в процесі навчання студент набуває навичок як професійного, так і соціального навчання, тобто оволодіває навичками культури спілкування, які є загальноприйнятними і яких дотримуються представники тієї професійної групи, до якої він прагне потрапити у майбутньому.

По-третє, в процесі різних форм навчальної діяльності студент стикається з різними конфліктними ситуаціями. Відтак, випускник ЗВО на момент його закінчення здатний сформувати комунікативні уміння, набути певного соціального досвіду, досвіду продуктивного вирішення конфліктних ситуацій, тобто досвіду толерантних взаємовідносин в процесі самоактуалізації.

Формування комунікативних умінь в процесі спілкування серед студентської молоді здійснюється, перш за все, за рахунок опори на зміст тих дисциплін, які вивчаються. У практичній площині комунікативні уміння мають реалізуватися через дотримання наступних вимог:

- у жодному випадку не подавляти ініціативу студента;
- формувати впевненість у своїх власних силах, віру у свою спроможність вирішувати завдання, що виникають в ході навчально-виховного процесу
- в повному обсязі стимулювати прагнення студента до самостійного вибору цілей, задач і засобів їх розв'язання;
- не допускати конформізму мислення та орієнтації на точку зору більшості, боротися за наявність у кожного власної думки;
- спиратись на позитивні емоції студентів (здивування, радості, симпатії, переживання успіху), розвивати їх уяву, не придушувати схильності до фантазування;
- застосовувати інтерактивні та проблемні методи навчання, які забезпечують умови пошуку правильних рішень, здійснення евристичних "відкриттів", дослідницької діяльності студентів спільно з викладачем [9].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, система комунікативних умінь, яка включає знання, вміння, навички та поділяється на змістову, професійну, емоційну підсистеми характеризується аксіологічними, мотиваційними, когнітивними, конструктивними, дослідницько-творчими критеріями.

Умови ефективного формування комунікативних умінь майбутніх фахівців включають підготовку до комунікативної діяльності в умовах аудиторного навчання; формування в студентів рефлексивного ставлення до комунікативного аспекту майбутньої професійної діяльності, спрямованості на вдосконалення способів і прийомів ділового спілкування; комунікативність навчального процесу, що містить суттєві риси модельованої професійної діяльності; зорієнтованість змісту, форм організації, методів і засобів навчання, що відтворюють способи спілкування в ситуаціях професійної взаємодії, на формування комунікативних умінь студентів у процесі навчання; управління процесом формування комунікативних умінь з урахуванням змісту, структури, етапів і логіки цього процесу.

Таким чином, процес професійної підготовки фахівця, формування комунікативних умінь в процесі самоактуалізації, відкриває для студентів нові цінності, що структуруються в особистісні якості:

- 1) воля як здатність до подолання перешкод в життєвому просторі;
- 2) діяльнісний підхід як потреба прораховувати послідовність дій;
- 3) критичний метод мислення як здатність критично осмислювати культурні й соціальні аспекти, інтеріоризовані й об'єктивні;

4) проектне ставлення до себе як здатність до самоактуалізації, проєкцію свого життя на майбутнє.

Розв'язання окреслених проблем відкриває простір для подальших наукових досліджень у сфері комунікативної підготовки майбутніх фахівців в процесі самоактуалізації, особливо в царині вдосконалення інструментарію діагностики й методичного супроводу підвищення рівня професійної підготовки.

Література:

1. Барановська Л. В. Формування професійних вербально-комунікативних умінь та навичок – важливий напрям виховання всебічно розвиненої гармонійної особистості студента. *Всебічний розвиток особистості студента : матеріали наук.-практ. конф.*. Ірпінь, 2001. С. 22 – 26.
2. Бутенко Т. О. Активні методи навчання у формуванні комунікативної компетентності студентів. *Режим доступу: <http://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2009-11/09btocsf.pdf>*
3. Бутенко Н. Ю., Приходько В. М., Федоренко Н. І. Комунікативні процеси у навчанні : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. Київ : КНЕУ, 2004. 334 с.
4. Василенко М. П. Передумови розвитку комунікативно-професійних умінь у системі навчально-виховного процесу в університеті. *Професійна та моральна культура в педагогічній системі. Проблеми сучасності : культура, мистецтво, педагогіка : зб. наук. пр.*. Харків ; Луганськ: СтильІздат, 2004. С. 26 – 33.
5. Герасимова І. В. Формування комунікативних умінь майбутніх менеджерів готельно-туристичної індустрії : методичні рекомендації. Черкаси: Вид. від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2009. 100 с.
6. Ковальчук І.В. Психологічний аналіз комунікативної культури як якісної характеристики особистості. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського: зб. наукових праць / за ред. С. Д. Максименка, Н. О. Євдокимової. Т. 2. Вип. 8. Миколаїв, 2012. С. 148 – 154*
7. Ложкін Г. В. Особливості та структура економічної самосвідомості. *Психологічний ресурс простору вищої освіти : зб. наук. праць. Київ: Політехніка, 2004. Вип. 1. С. 93–99.*
8. Орбан-Лембрик Л.Е. Психологія управління: Посібник. К.: Академвидав, 2003. 568с.
9. Шепеленко Т.Л. Формування комунікативних умінь студентів економічного університету в процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін : *автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. К., 1999. 19 с. Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/ard/1999/99ctlvpd.zip>.*

References:

1. Baranovska L. V. (2001) Formuvannia profesiinykh verbalno-komunikatyvnykh umin ta navychok – vazhlyvyi napriam vykhovannia vsebichno rozvynenoї harmoniinoї osobystosti studenta. *Vsebichnyi rozvytok osobystosti studenta : materialy nauk.-prakt. konf.*. Irpin. S. 22 – 26 [in Ukrainian].
2. Butenko T. O. (2009) Aktyvni metody navchannia u formuvanni komunikatyvnoi kompetentnosti studentiv. *Rezhym dostupu: <http://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2009-11/09btocsf.pdf>* [in Ukrainian].

3. Butenko N. Yu., Prykhodko V. M., Fedorenko N. I. (2004) *Komunikatyvni protsesy u navchanni : navch.-metod, posib. dlia samost. vyvch. dysts.* Kyiv : KNEU. 334 s. [in Ukrainian].
4. Vasylenko M. P. (2004) *Peredumovy rozvytku komunikatyvno-profesiinykh umin u systemi navchalno-vykhovnoho protsesu v universyteti. Profesiina ta moralna kultura v pedahohichnii systemi. Problemy suchasnosti : kultura, mystetstvo, pedahohika : zb. nauk. pr..* Kharkiv ; Luhansk: StylIzdat, 2004. S. 26 – 33 [in Ukrainian].
5. Gerasymova I. V. (2009) *Formuvannia komunikatyvnykh umin maibutnikh menezheriv hotelno-turystychnoi industrii : metodychni rekomendatsii.* Cherkasy: Vyd. vid. ChNU imeni Bohdana Khmelnytskoho. 100 s. [in Ukrainian].
6. Kovalchuk I.V. (2012) *Psykhologichnyi analiz komunikatyvnoi kultury yak yakisnoi kharakterystyky osobystosti. Naukovyi visnyk Mykolaivskoho derzhavnoho universytetu imeni V.O. Sukhomlynskoho: zb. naukovykh prats / za red. S. D. Maksymenka, N. O. Yevdokymovoi.* T. 2. Vyp. 8. Mykolaiv. S. 148 – 154. [in Ukrainian].
7. Lozhkin H. V. (2004) *Osoblyvosti ta struktura ekonomichnoi samosvidomosti. Psykhologichnyi resurs prostoru vyshchoi osvity : zb. nauk. prats.* Kyiv: Politehnika. Vyp. 1. S. 93–99 [in Ukrainian].
8. Orban-Lembryk L.E. (2003) *Psykhologhiia upravlinnia: Posibnyk.* K.: Akademydav. 568s. [in Ukrainian].
9. Shepelenko T.L. (1999) *Formuvannia komunikatyvnykh umin studentiv ekonomichnoho universytetu v protsesi vyvchennia psykhologo-pedahohichnykh dystsyplin : avtoref. dys... kand. ped. nauk: 13.00.04; In-t pedahohiky i psykhologii prof. osvity APN Ukrainy.* K., 1999. 19 s. *Rezhym dostupu: <http://www.nbu.gov.ua/ard/1999/99ctlvpd.zip>.* [in Ukrainian].

УДК: 159.923.33

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-3\(45\)-1105-1121](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-3(45)-1105-1121)

Кернас Андрій В'ячеславович доктор філософії в галузі психології, кандидат психологічних наук, магістр права, магістр педагогіки, доцент кафедри Практичної психології ОНМУ, Одеський національний морський університет, вул. Мечнікова 34, Одеса, 65029, тел.: (066) 637-87-05, <https://orcid.org/0000-0003-1669-6375>

ФОРМУВАННЯ ПРОГРАМНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ СТУДЕНТАМИ-ПСИХОЛОГАМИ ОСВІТНЬОЇ КОМПОНЕНТИ «СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ» У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ «ПСИХОЛОГІЯ»

Анотація. У статті визначено, що освітня компонента «соціальна психологія» - це навчальна дисципліна, навчальна програма якої укладена згідно вимог Стандарту вищої освіти, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України № 564 від 24.04.2019 року. Робоча програма навчальної дисципліни «Соціальна психологія» розроблена на основі освітньо-професійної програми «Практична психологія морегосподарської галузі» та відповідних навчальних планів для здобувачів першого (бакалаврського) рівня навчання очної, заочної форм навчання за спеціальністю 053. Психологія, галузі знань 05. Соціальні та поведінкові науки. Вважаємо за необхідне звернути увагу на те, що, навчальна дисципліна «Соціальна психологія» спрямована на створення загальнотеоретичної бази (оволодіння загально-психологічним інструментарієм) для успішного вивчення подальших теоретичних, практичних та прикладних навчальних дисциплін з психологічних дисциплін.

В свою чергу, предмет навчальної дисципліни «Соціальна психологія» орієнтований на засвоєння здобувачами вищої освіти основних понять соціальної психології. В курсі вивчаються основні питання, що пов'язані з вивченням методів соціальної психології для дослідження навколишнього світу і для пошуку соціально-психологічних резервів удосконалення діяльності в різних сферах соціальної практики; вивченням понять великих та малих соціальних груп, соціальної позиції, соціального статусу особистості в групі, групових норм та цінностей.

Доведено, що завданнями навчальної дисципліни «Соціальна психологія», є ознайомлення студентів з проблемами теорії і практики сучасної соціальної психології, формування початкових умінь та навичок інформаційно-аналітичної